

Kannanotto 18.3.2024

Etelä-Savon maakuntaliiton kannanotto valtionosuusjärjestelmän uudistamiseen

Tausta

Etelä-Savon kuntien valtionosuudet laskevat maakunnittain tarkasteltuna toiseksi eniten koko Suomessa vuodesta 2023 vuoteen 2024. Kymenlaakson tilanne on haastavin, sillä valtionosuudet vähenivät 97 prosenttia ja Etelä-Savossa pudotus on 36 prosenttia. Etelä-Savon kuntien välillä erot ovat suuria: Hirvensalmella (-86 prosenttia), Savonlinnassa (-60 prosenttia), Pieksämäellä (-56 prosenttia) ja Mäntyharjulla (-55 prosenttia) valtionosuudet laskevat voimakkaimmin, kun taas Sulkavalla valtionosuudet kasvavat 18 prosenttia.

Kun valtionosuuksia tarkastellaan asukaskohtaisesti, on kriittisin tilanne Pertunmaalla, joka maksaa valtionosuutta takaisin valtiolle 348 euroa jokaista asukasta kohden. Hirvensalmen, Mikkelin, Savonlinnan ja Pieksämäen valtionosuuksia voi perustellusti kuvata marginaalisiksi: ne vaihtelevat 25 eurosta 136 euroon per asukas. Ongelmallista kaikkien kuntien näkökulmasta on myös sote-uudistuksen jälkivaikutus tuleville vuosille.

Valtiovarainministeriö on käynnistänyt kuntien peruspalvelujen [valtionosuu uudistuksen](#). Hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle kevätistuntokaudella 2025 ja uusi lainsäädäntö tulisi voimaan 1.1.2026. Valmisteluryhmän asettamispäätöksen ja Orpon hallituksen hallitusohjelman mukaan kuntien rahoituksen ja valtionosuusjärjestelmän kokonaisuus uudistetaan vastaamaan kuntien uutta roolia ja sote-uudistuksen voimaantumisen sekä TE-uudistuksen jälkeistä tilannetta. Uudistuksen lähtökohdaksi otetaan tavoite varmistaa eri kokoisten kuntien edellytykset järjestää lakisäätteiset peruspalvelut kaikkialla Suomessa, ottaa huomioon muuttotappiokuntien tarpeet ja eri alueiden demografisen kehityksen sekä vahvistaa kasvavien kuntien ja kaupunkien edellytykset investoida kasvuun ja hoitaa sosiaalisia ongelmia.

Uudistuksen tarve

Lähtökohtana on, että kunnan uutta roolia tulee tarkastella kokonaisuutena. Kunnat korostavat, että kunnan rooli liittyy laajasti sivistystoimen lisäksi myös elinvoiman edistämiseen, infrastruktuurin ylläpitoon ja kehittämiseen sekä erityisesti hyvinvoinnin edistämiseen yhdessä hyvinvointialueiden kanssa.

Kunnat näkevät vaarana sen, että jatkossa kuntien tehtäväksi nähdään korostetusti vain sivistystoimi, mikä johtaisi valtionosuuksien merkittävimmän osan jakamiseen nuorten ikäluokkien mukaan.

Kyse on pelkistetysti käsitteestä ”kuntien lakisäätteiset tehtävät” – sitä tulisi kyetä myös tarkastelemaan. Ongelmana on, että valtionosuu uudistusta valmistellaan erillisenä, eikä laajemman kuntalain uudistuksen tai kuntakäsitteen uudistuksen yhteydessä, jossa kunnan uudistunut rooli ja tehtävät määriteltäisiin.

Kunnat kiinnittävät huomiota siihen, että sekä kuntien negatiiviset että hyvin alhaiset valtionosuudet ovat ristiriidassa Euroopan Neuvoston paikallisen itsehallinnon [peruskirjan](#) kanssa. Myös Suomi on ratifioinut peruskirjan. Peruskirjan 9 artiklan mukaan *paikallisviranomaisten taloudellisten voimavarojen tulee olla riittävät suhteessa niihin velvoitteisiin, jotka niille on annettu perustuslaissa ja muussa laissa*. Näin ei selvästikään tällä hetkellä ole eritoten niillä kunnilla, joissa valtionosuus on negatiivinen tai asukasta kohden hyvin alhaisella tasolla.

Etelä-Savon maakuntaliiton tehtävänä on tukea jäsenkuntia niiden edunvalvonnassa. Itä-Suomen kunnallisten palveluiden toimivuuden varmistaminen ja näin ihmisten elämisen ja elinkeinotoiminnan edellytysten turvaaminen onnistuneella valtionosuusjärjestelmäuudistuksella on merkittävä kansallista turvallisuutta edistävä toimenpide.

Lisäksi valtion tulee kantaa vastuuta alueiden eriarvioistumiskehityksen katkaisemisesta. Valtiollisin, maailmantilanteeseen nähden väistämättömin toimin, ovat itäisen Suomen kunnat kohdanneet tilanteen, jossa paikallistason toimijat – erityisesti elinkeinoelämä ja kunnat – kantavat toimenpiteiden taloudellisen rasitteen. Tilannetta ei voi pahentaa valtionosuusjärjestelmästä johtuvalla tulojen radikaalilla ja pysyvällä leikkauksella.

Maakuntaliitto esittää seuraavia toimenpide-esityksiä kuntien valtionosuusjärjestelmän uudistamiseksi

1. Valtionosuusjärjestelmä tulee **erottaa kokonaisuudessaan aiempien vuosien sote-menoista ja yksittäisen vuoden verotulopohjasta**. Käytännössä tämä merkitsee sote-eristä luopumista. Kunnat lähtivät sote-uudistukseen hyvin erilaisista lähtökohdista.
2. Peruspalveluiden **valtionosuuden ikäryhmäkohtaisia hintoja ja ikäryhmäjakoja** tulee muuttaa. Valtionosuusuudistuksessa tulee ymmärtää kuntien muuttunut rooli ja kuntien elinvoimatehtävä mukaan luettuna esimerkiksi kaavoitus, infrastruktuurin ylläpito ja kehittäminen sekä elinkeinopalvelut. Muiden kuin lakisääteisten tehtävien hinta tulee valmistelun aikana selvittää. Nykyisellään 16-vuotiastaasta ja sitä vanhemmasta valtionosuus on vain 64 e / henkilö.
3. Kunnan **väestön merkittävä väheneminen** tulee ottaa huomioon valtionosuuksissa (laki kunnan peruspalvelujen valtionosuudesta 2021/618, §16 asukasmäärän kasvun lisäosa). Väestön merkittävä väheneminen aiheuttaa kunnalle selvästi enemmän ongelmia kuin väestön kasvu, kun tulot supistuvat ja toimintaa joudutaan sopeuttamaan sekä palveluinfraa pyörittämään vajaana.
4. **Vapaa-ajan asukkaiden suuri määrä** lisää kunnallisten palvelujen tarvetta. Vapaa-ajan asukkaiden kannalta keskeisiä palveluja ovat erityisesti jätehuolto, infrastruktuurin ylläpito, osallisuutta tukevat vaikuttamisrakenteet sekä liikunta- ja kulttuuripalvelut. Vapaa-ajan asukkaiden määrä tulisi ottaa huomioon erityisenä valtionosuutta lisäävänä tekijänä. Vapaa-ajan asukkaiden maksama kiinteistövero ei yleisesti ottaen kata em. palvelujen kustannuksia. Kiinteistöveron perusajatuksena oli aikoinaan infrakustannusten osittainen rahoitus. Kiinteistövero tulee irrottaa tasausjärjestelmästä.
5. Kehitetään **verotulotasausjärjestelmää** tasausrajaa nostamalla.

Lisäksi kunnat painottavat, että TE-palvelu-uudistus tulee toteuttaa kustannusneutraalisti eli valtionosuuslisäyksen tulee kattaa täysimääräisesti kunnille siirtyvät kustannukset.

Valtiovarainministeriö tiedotti 17.11.2023 valtionosuuksien 400 miljoonan euron pysyvistä lisäleikkaustarpeista valtionosuuksiin. Tämän jälkeen on sovittu, että leikkaus tullaan jaksottamaan vuosille 2025–2027. Mikäli lakimuutoksia ei tehdä, kuntien valtionosuus vähenee täysimääräisesti VM:n 17.11. esittämän laskelman mukaisesti, mutta myöhennetyllä ja jaksotetulla aikataululla. Tarvitaan siis uusia poliittisia päätöksiä, lakimuutoksia ja asian huomioon ottaminen valtionalouden kehyspäätöksessä 2025-2028, jos kuntiin kohdistuvaa leikkausta halutaan pienentää. Etelä-Savon kunnat katsovat, että lisäleikkausta ei tule toteuttaa edes myöhennettynä ja jaksotettuna.

Kunnat edellyttävät, että lainsäädäntöprosessissa varmistetaan laajapohjainen ja ajallisesti riittävän pitkä lausuntokierros, jolla turvataan kuntien aito mahdollisuus esittää kantansa lainvalmisteluun.

Liite: Etelä-Savon kuntien valtionosuuslaskelmat

Etelä-Savon maakuntaliitto

Etelä-Savon maakuntahallitus